

Az úrvacsora színeváltozásai

Jelige: ZJB466

Pályamunka lezárva: 2022.11.20.

Tartalomjegyzék

Előszó	2
1. Bevezetés	4
1.1. Előzmények a kora középkorig	4
1.2. Keleti kereszténység	5
1.3. Az egy szín alatti áldozás kialakulása	6
1.4. Protestáló mozgalmak a 14. századig	7
2. Husziták	8
2.1. John Wyclif tevékenysége és tanítása az úrvacsoráról	8
2.2. Husz János elődei	9
2.3. Husz prédikátori tevékenysége	10
2.4. Konstanzi zsinat és a két szín alatti úrvacsora kérdése	11
2.4.1. Husz fogságban, Miesi Jákob	11
2.4.2. Hipotézisek az utraquizmus eredetéről	12
2.4.3. Konstanzi zsinat végzése	13
2.5. A huszita háborúk ideje	14
2.6. Az utraquizmus továbbélése Csehországban	15
3. Reformáció	17
3.1. Luther és Husz	17
3.2. Luther Márton tanításai a kenyérről és a borról	17
3.3. Melanchton	19
3.4. Kálvin János az úrvacsoráról	20
3.5. Heidelbergi káté és a Második Helvét Hitvallás	21
3.6. Zwingli tanításai	22
3.7. Tridenti zsinat	23
3.8. Későbbi megújulási mozgalmak	23
4. Úrvacsorai szokások napjainkban	25
4.1. II. Vatikáni zsinat	25
4.2. Ökumenikus kezdeményezések	25
4.3. Ortodox egyház	26
4.4. Protestáns egyházak	26
5. Összefoglalás	28
Felhasznált irodalomjegyzék	30
Függelék	33

Előszó

Az eucharisztia jelentősége újra felértékelődött Magyarországon az előző években, ami annak köszönhető, hogy nem olyan régen Budapesten rendezték meg a Nemzetközi Eucharisztikus kongresszust. Ez az esemény újból rávilágított arra, hogy minden ökumenikus törekvés ellenére még mindig mennyire nincs egység a keresztény világban e sákramentumot illetően. Ennek a különbözőségnek egy részét, a két szín alatti úrvacsora kérdését vizsgálom a kutatásomban.

Az úrvacsorát Jézus Krisztus alapította a szenvedése előtti utolsó vacsorán, amit tanítványai körében fogyasztott el. Erről a Bibliában többek között a Máté evangéliumában olvashatunk, ahol az evangélista leírta, hogy Jézus hálát adva (eukharisztészasz) a kenyeret megtörte, és saját testének, a bort pedig saját vérének nevezte, és e kettőt odaadta tanítványainak enni és inni.¹ Pál leveleiben említi ezt a szertartást úrvacsoraként (küriakón deipnón)².

A szokás több elnevezést is kapott az egyháztörténelem során (Úr asztala, kommunió, miseáldozat, stb.), de az eucharisztia és az úrvacsora lett a legelterjedtebb, s ezeket mind a mai napig használjuk. Dolgozatomban mindegyik fogalmat fogom használni, a keresztyén/keresztény szóhasználat kettősségétől azonban eltekintek. A katolikus egyházban az eucharisztia, a protestáns egyházakban az úrvacsora szó a bevett. Amikor az adott igehelyeket idézem, vagy azokra utalok, a Károli Gáspár fordítású Bibliát használom, de a függelékben a témához kapcsolódó igehelyeket kigyűjtöm a Szent István Társulati Biblia fordítása szerint is.

Az úrvacsora részei az említett szövegrészek alapján a kenyér és a bor megáldása, megosztása, és elfogyasztása. Egyszerűnek hangzik, de számos vita alakult ki meggyőződés és írásmagyarázati különbségek mentén. A konfliktus egyik frontja az eszközöket érintette, tudniillik, hogy a laikus hívők részesülhetnek-e mindkét színből, azaz a kenyérből és a borból is. A következő fejezetekben felvázolom, miért is vetődött fel ez a kérdés. Hogyan alakult ki az egy szín alatti úrvacsoravétel? Mik voltak ennek az okai? Kik protestáltak először mindkét szín kiszolgáltatása mellett? A reformátorok milyen érvekkel támadták az egy szín alatti áldozást? Hogyan reagált erre a katolikus egyház? Mai napig milyen szokások élnek ezen a területen? Ezekre a kérdésekre válaszolok dolgozatomban. Céлом, hogy megvizsgálva a protestáns

¹ Mt 26,27

² 1Kor 11,20

mozgalmak kiemelkedő személyiségeinek álláspontját a témában, érveket gyűjtsek az úrvacsorai bor jelentősége mellett.

1. Bevezetés

1.1. Előzmények a kora középkorig

Ahhoz, hogy megértsük, mi vezetett a konfliktushoz, vizsgáljuk meg az előzményeket, egészen a kezdetektől. A szertartás megalapítása egy zsidó ünnep során történt, mégpedig amikor Jézus és a tanítványok a húsvéti bárányt elfogyasztották. Ennek az ünnepi vacsorának is megvoltak a maga szokásai³, amik hamar kikoptak az egyházból, részben amiatt is, hogy eltávolodjanak a zsidóságtól⁴. Pál Korintusiakhoz írt levele⁵ alapján arra következtethetünk, hogy az úrvacsorát kezdetben még összekötötték más étkek elfogyasztásával, lakomával. Ez a szokás az első századok kereszténységében még szintén jellemző volt, a *Didakhéból* arra következtethetünk, hogy az úrvacsorát összekötötték szeretetvendégséggel.⁶ A következő évszázadokban a bevett egyedül az ünnepi kenyér és bor vétele lett, ami összhangban van Pál apostol kérésével, hogy a hívek inkább otthon csillapítsák éhségüket.

Egészen a 12. századig nem merült fel az egy szín alatti áldozás lehetősége a római egyház rendtartásában sem. Ezt láthatjuk az egyházatyák írásából is, például Szent Cirill írásában felszólította a híveket, hogy miután az Úr asztalához járultak, igyanak a kehelyből is.⁷ Gelasius pápa az 5. században be is tiltotta Calabriában az egy szín alatti áldozást, amit a hívek manicheista hatásra kezdtek el gyakorolni.⁸

Paschasius Radbertus és Ratramnus 9. századi szerzeteseket is felkérték, hogy fejtsék ki véleményüket az eucharisziáról. Mindkét egyházi személy mind a kenyér, mind a bor vételének fontosságát hangsúlyozza. Radbertus szerint „helytelen a testtel áldozni vér nélkül”, amivel arra utal, hogy nem szabad a bort mellőzni.⁹ A szerzetes fejtegetéséből kiderül, hogy már ekkortájt elterjedt volt az a szokás, hogy a bort vízzel öntötték fel, és így adták a híveknek, amit azzal magyaráz, hogy a kereszten Krisztus testéből víz és vér áradt ki, illetve Cipriánra hivatkozik, aki úgy értelmezi az igét, hogy a víz a népet jelképezi – Krisztussal a népe is ott van az úrvacsorában.

³ Id. Howard 2010, 54-60

⁴ Dolhai 2018, 125

⁵ 1Kor 11,33-34

⁶ Vanyó 1998, 100

⁷ Dolhai 2018, 125

⁸ Vanyó 2017, 373

⁹ Radbertus 2001, 138

A vízzel hígított szentségi ital tehát már a korai évszázadokban jellemző volt. A 2-3. évszázadban Tatianosz és követői odáig mentek, hogy csak vizet használtak a szertartás során, ami miatt az aquarius nevet kapták.¹⁰

A vizet használatára az úrvacsora során az ortodoxiában külön hangsúlyt tettek, s szertartásrendjükben elő is írták a víz kötelező használatát.

1.2. Keleti kereszténység

A keleti egyházban több irányzat is kialakult, akiknek különféle szokásaik lettek a tekintetben, hogy a bort milyen arányban hígították vízzel. A teológiai alapját a hígításnak abban találták meg, hogy Jézus testéből a kereszten víz és vér folyt ki, illetve pátriárkáik kifejtéseire is hivatkoztak.¹¹ Eredetileg 1:2 arányban öntötték fel a bort vízzel, de a jakobita egyházban az 5. századtól kezdve az 1:1 arány vált szokássá. Az ortodox egyházban szükség esetén az 1:6 arány is engedélyezett mind a mai napig.¹² Egyedül az örmény ortodox egyház alakított ki a 6. században olyan rendtartást, amely során a bort elegyítetlenül itták. Ez az akkori Szentszék számára nem volt elfogadható, mert monofizita tanítást véltek mögötte meghúzódni. Attól tartottak, hogy ha a vér Jézus isteni, a víz pedig emberi mivoltát jelképezi, akkor a tiszta bor vételével ez utóbbit testvéreik megtagadják, ezért kötelezték őket a vízzel való elegyítésre.¹³ Ennek ellenére az örmények kitartottak saját szokásuknál, s szakítottak is az ortodoxiával.¹⁴

Másik egyedi dolog, ami a keleti kereszténységben megváltoztatja a bor „színét”: a zeon. A zeon fogalma azt jelenti, hogy kevés forró vizet öntenek a kehelybe, közvetlenül azelőtt, hogy a híveknek adnák a vegyített szentséget.¹⁵ A bizánci értelmezés szerint a bor a feltámadást, a vér a halált jelképezi¹⁶, de ha felmelegítik a bort, ami a hitük szerint az epiklézist (Szentlélek hívását) követően vérré vált, akkor még jobban jelképezi azt, hogy a vér él.¹⁷

A vegyítés (vagy inmixtio): a kenyér darabonkénti beleszórása a borba a rítus során. Ez szintén a bizánci liturgiában vált bevetté, habár a középkori római egyházban is lehetett rá találni példát.¹⁸ Mopszvesztiai Teodor megerősítette ezt a szokást, amikor azt mondta: „a

¹⁰ Vanyó 1998, 106

¹¹ Taft-Schulz 2005, 141, 197

¹² Szabó 2017, 205

¹³ Uo.

¹⁴ Taft-Schulz 2005, 195

¹⁵ Szabó 2017, 206

¹⁶ Taft-Schulz 2005, 197

¹⁷ Taft-Schulz 2005, 198

¹⁸ Szabó 2017, 201

kenyeret vessük apró darabonként a kehelybe, hogy megmutassuk, hogy a test és a vér szétválaszthatatlanul egybekapcsolódik.”¹⁹

Ezek a szokások egyes görög-katolikus egyházak kivételével a keleti egyházakban ugyanebben a formában fennmaradtak. A nyugati egyházban azonban más kérdések foglalkoztatták a teológusokat az úrvacsorával kapcsolatban.

Ezekben az évszázadokban egyik központi kérdés a nyugati egyházban ugyanis az eucharisztia volt, számos fronton alakultak ki körülötte viták. Bőségesen találhatunk teológiai okfejtéseket többek között Krisztus jelenlétének mikéntjéről, a Szentlélek hívásának szükségességéről, a mise hívőre gyakorolt hatásáról és egyéb kérdésekről, amik nem tartoznak közvetlenül a témánkhoz, habár befolyásolták az egy szín alatti áldozás szokásának a kialakulását.

1.3. Az egy szín alatti áldozás kialakulása

Az egyik teológia tézis, ami befolyásolta azt, hogy a hívek ódzkodjanak a bortól, azaz Krisztus véréből, a transzszubsztanciáció tana volt, amit Aquinói Tamás, 12. századi teológus-filozófus dolgozott ki. E tanítás summája, hogy az eucharisztikus igék elmondása során a kenyér és a bor színe megmarad, de – ahogy a latin szó is utal rá – szubsztanciája, lényege átváltozik Krisztus testévé és vérévé. Azelőtt is sok egyházi személy foglalkozott az eucharisztikus jelenlét és a színek átváltozásának a kérdésével, de ezután Aquinói Tamás magyarázatát vette át és kezdte el tanítani a katolikus egyház.

Mivel a laikusok között akadtak, akik irtóztak a gondolattól, hogy valóságos vért igyanak, így körükben fel-feltűntek olyan személyek, akik nem kívántak a kehelyből inni.²⁰ Sok középkori pap meg is tiltotta a kehely vételét, mert attól féltek, hogy a szent vér kiömöl, vagy elcseppen.²¹ Ugyanakkor gyakorlati okai is voltak annak, hogy a bor kiszolgálását a laikusok felé elhagyták. Egyrészt nehézkes volt a megmaradt eucharisztikus bor tárolása a szertartás után, másrészt a járványok miatt higiéniai kérdések is felvetődtek. Nem mellékes az sem, hogy egyes vidékeken a bor hiánytermék volt.²² Így aztán az egyház kezdeti ellenállása ellenére a XIV. századra mégis az egy szín alatti vétel vált szokássá.²³

¹⁹ Taft-Schulz 2005, 198

²⁰ Dolhai 2018, 59

²¹ Kereszty 2008, 142

²² Szabó 2017, 200

²³ Bucsay 1942, 6-7

A nyugati egyházban megvolt erre teológia alapon is a lehetőség. Szintén Aquinói Tamáshoz köthető az a magyarázat, miszerint ahol ott van a test, ott van a vér is.²⁴ Ez vezetett ahhoz a következtetéshez, hogy miért elegendő a híveknek csupán az ostyát magukhoz venni, és miért nem szükséges bort is inniük az eucharisztia során. E két elem közül ugyanis e logika mentén bármelyik képviselheti a másikat.

A teológia és a gyakorlat tehát összeért, de egészen a Konstanzi Zsinatig nem tiltotta be a nyugati egyház a két szín alatti áldozást. Ennek ellenére bizonyosak lehetünk abban, hogy 1415-re az egy szín alatti eucharisztia volt mindenütt a római egyházban elterjedve, hiszen ha ez nem így lett volna, a husziták nem követelték volna a bor kiszolgáltatását.

1.4. Protestáló mozgalmak a 14. századig

Mivel tehát a tiltás nem következett be, sem semmilyen pápai székről jövő végzés, hogy csakis a kenyeret (ostyát) kaphatják a hívek, ezért ezen a területen nem volt nyoma határozott fellépésnek a korai reformmozgalmak idején. A 14. századig a valdenseket, a lollardokat, az albigeneket említhetjük többek között, akik vitatták a katolikus egyház némely úrvacsoráról szóló tanítását.²⁵

Be kell, hogy lássuk, hogy a római egyház állapota az első ezredforduló tájékán nagyon megromlott. A keleti és a nyugati kereszténység is ekkortájt fordult szembe egymással. A pápák és egyházi személyek nem éppen a krisztusi életmódot képviselték. A liturgia nem anyanyelven folyt, hanem latinul, így a Biblia tanítását csak azok ismerhették meg, akik papnak vagy szerzetesnek álltak, s a latin nyelvet megtanulták. Így történhetett, hogy sokszor Bibliát tanulmányozó becsületes papok vagy szerzetesek álltak ki az egyház visszaéléseivel szemben.

Valdo Péter a kereszténység megújítói között ebből a szempontból kivételnek tekinthető, aki gazdag kereskedő volt, és két papot bízott meg azzal, hogy fordítsa le számára az evangéliumokat. Jézus szavai akkora hatást tettek rá, hogy eladta mindenét, és evangéliumi szegénységben misszionáriusnak állt.²⁶ Hatására sokan megtértek, és tanításai a valdens mozgalomban még évszázadokig tovább éltek. Nem tudni, felmerült-e nála a két szín alatti áldozás kérdése, de a kenyér és a bor átlényegülését a valdens hívők nem fogadták el, a szentségekre jelképként tekintettek.²⁷

²⁴ Dolhai 2018, 124

²⁵ Dolhai 2018, 58-59

²⁶ Buchberger 1938, 10. kötet, 728

²⁷ Bogárné 2021, 39

2. Husziták

2.1. John Wyclif tevékenysége és tanítása az úrvacsoráról

Talán a huszitákról mindenkinek a két szín alatti úrvacsora jut eszébe, ami olyan jelentőségű volt a számukra, hogy képesek voltak kardot is ragadni azért, hogy ezt a jogukat gyakorolhassák. Nézzük meg azt a gócpontot, amikor ez a konfliktus kibontakozott az úrvacsora körül, hogy jobban megérthessük, hogy miért ennyire fontos mind a két szín a protestánsok számára. Husz története azonban messzebbre nyúlik vissza, egészen John Wyclifig.

Angliában John Wyclif (*1320-†1384) volt a reformáció előfutára. A fiatal Wyclif az Oxfordi Egyetemre járt, ahol teológiát tanult. 1361-től kezdve a teológia és a filozófia professzoraként bontakozott ki írói és prédikátori munkássága. Wyclif már akkor kifejezte a pápasággal szembeni ellenállását, amikor támogatta III. Eduárd angol királyt és a parlamentet abban, hogy visszautasítsák az akkoriban minden uralkodó által fizetett pápai adót. 1376-tól kezdve publikálta nézeteit műveiben, amiben a nyugati egyház akkori állapotát kritizálta. A Bibliát tartotta a hit egyetlen alapjának, és hogy ez népe számára elérhetővé váljon, lefordította az Újszövetséget angolra. Nem értett egyet az egyházi adófizetés formáival, és a búcsúcédulákat is visszaélésnek tartotta. Ellenezte többek között a papi cölibátust, a szentek és a relikviák tiszteletét és a halotti miséket is. Az úrvacsoráról szóló egyházi tanítások egy részével szintén nem értett egyet.²⁸

Wyclif elvetette az átlényegülésről szóló tant, állítása szerint a bor és a kenyér a konsekráció után is bor és kenyér marad (remanencia-teória), a hívő az Urat hit által és szellemben veszi az úrvacsora során.²⁹ *De eucharistia tractatus maior* c. művében a transzszubsztanciáció tanát cáfolja hosszasan. Arra hívja fel olvasói figyelmét, hogy az egyház ezzel a tanítással bálványimádásba vezeti a híveket, akik egyszerű emberként nem feltétlenül tudják befogadni a szubsztancia – akcidencia közti különbséget.³⁰ Szerinte egy elemet imádni

²⁸ Buchberger 1938, 10. kötet, 861-862

²⁹ Buchberger 1938, 10. kötet, 862

³⁰ Wyclif 1892, 14

annyit tesz, mint egy képet imádni³¹, amit a Tízparancsolat tilt. Wyclif szerint Krisztus erőben és szimbolikusan van jelen az eucharishtiában, s nem úgy, mint ahogy a Mennyben.³²

Már ebben az időszakban szembeszálltak vele és követőivel az angol püspökök, s felelősségre vonták őt, de Wyclif a király és a lordok védelmét élvezte, így nem esett bántódása.³³ Követőit lollardoknak nevezték el, akiket viszont Wyclif halála után 1400-tól kezdve üldöztek, sőt néhányakat máglyán égettek meg.³⁴

A wyclifizmus Csehországban, a huszitizmusban folytatódott közvetlenül, 1382-ben ugyanis II. Richárd angol király Vencel cseh király lánytestvérét vette feleségül, így Anglia és Csehország között szorosabb kapcsolat alakult ki.³⁵ Így történhetett, hogy Wyclif tanításai eljutottak a Prágai Egyetemre is.

2.2. Husz János elődei

Már Husz előtt is voltak Csehországban teológusok, akik az egyház megújulását akarták előmozdítani. 1360-ban a cseh király Prágába hívta Konrad Waldhauser osztrák prédikátort. Waldhauser nagy hatással volt a népre, sokan megtértek a hatására. Prédikációiban nem csak a prágaiakat szólította megtérésre, hanem gyakran ostromozta a klerikusokat is, különösen a szerzeteseket. A papság nem nézte jó szemmel a tevékenységét, aminek viszont korai halála 1369-ben véget vetett.³⁶

Miközben Waldhauser Prága németül értő lakosságát tudta megszólítani, addig Jan Milic a csehül beszélők felé szolgált. Milic, a IV. Károly szolgálatában álló prágai kanonok, 1363-ban úgy döntött, lemond minden címéről és járandóságáról, hogy evangéliumi szegénységben éljen, és prédikálja az Igét. Tevékenysége hatására a prágai bűnfészkek megszűntek, a bordélyházak is bezárták kapuikat. A papok és szerzetesek visszaéléseit Milic is bírálta, amivel kivívta a gyűlöletüket. Ellenségeskedésük odáig fajult, hogy Milic a pápára apellált, és készült, hogy Avignonban védje meg magát, de 1374-ben, mielőtt a nyilvános vitára sor kerülhetett volna, betegségben meghalt.³⁷

³¹ Wyclif 1892, 63

³² Wyclif 1892, 303

³³ Buchberger 1938, 10. kötet, 862

³⁴ Buchberger 1938, 10. kötet, 863

³⁵ Buchberger 1938, 10. kötet, 863

³⁶ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 160-165

³⁷ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 165-173

Janovi Mátyás nem nagyhatású prédikációival, hanem teológiai írásaival mozdította elő a reformot a cseh kereszténységben. Maga is Milic tanítványa volt, aki miután bejárta Európát és Párizsban diplomát szerzett, szintén prágai kanonok lett, amely tisztséget ő élete végéig megőrzött. A Szentírás tanulmányozása során eljutott felismerésekre, amiket *De regulis veteris et novi testamenti* (Az Ó- és Újszövetség törvényeiről) c. művében fejtett ki. Könyvében Mátyás leírta, hogy a Biblia az alapvető mérce, amihez minden embernek igazítania kell magát, az egyházatyák rendelkezései kisebb súllyal veendőek latba. Végigmenve az Ó- és Újszövetségen Mátyás felsorolta, mik azok a törvények és Krisztusi erények, amikhez a híveknek tartaniuk kell magukat, s ezzel leleplezte korának képmutató álkeresztényeit. Janovi Mátyás azok között volt, aki azt szorgalmazta, hogy a laikusoknak is gyakran legyen lehetőségük venni az úrvacsorát, míg a másik párt ezt mélységesen ellenezte. Ellenzőinek nagyobb ereje volt, így az 1388-as prágai szinódus azt a végzést hozta, hogy a laikusok legfeljebb havonta egyszer vehetnek úrvacsorát. Ellenfelei a sikerükön felbuzdulva megvádolták Mátyást, mert a képek és relikviák tisztelete ellen szólt. Mátyás, aki a reformot ugyan vágyta, de a tekintélyt viszont még jobban tisztelte, engedelmességét abban fejezte ki, hogy a következő szinóduson szentekhez való imádságról szóló tanítását visszavonta, és azt üdvösnek nevezte. Ezen a nyilvános kihallgatáson azonban nem kötelezték őt arra, hogy a gyakori kommunióról szóló tanításával hagyjon fel, ezért még jobban beleásta magát a témába, és kutatásai során arra jutott, hogy Jézus és az apostolok idejében és a korai egyházban mindenki vehette mind a két színt. A felette álló egyházi személyek ezt azonnal megtiltották neki, így Mátyás ezt végül nem tudta bevezetni.³⁸

2.3. Husz prédikátori tevékenysége

Husz János (*1370-†1415) a prágai egyetemen tanult, majd dékán, sőt rektor is lett. Eközben a prágai Betlehem-kápolnában prédikátori megbízást kapott. Barátjával, prágai Jeromossal hozták be és terjesztették Wyclif tanításait. Jeromos, aki Európa több országát bejárta, személyesen ment el Oxfordba, és elhozta Wyclif azon írásait, amik még ismeretlenek voltak Csehországban. Mivel Husz és Jeromos befolyása egyre inkább kezdett kibontakozni, egyre többen akadtak, akik rossz szemmel nézték tevékenységüket. Egy prágai magiszter, Johann Hübner a prágai székesegyház elé terjesztette Wyclif tanait. A kanonokok megismerve a tanokat az egész egyetemet összehívták, és azt a végzést hozták 1403-ban, hogy Wyclif közkézen forgó 45 tételét nem szabad sem nyilvánosan, sem titokban tanítani az egyetemen. A

³⁸ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 173-180

tiltásnak azonban nem sok hatása volt – annyira általános volt az egyház állapotával az elégedetlenség, hogy a tiltás inkább csak ráirányította Wyclif tanításaira a figyelmet. Husz azonban a transzszubsztanciáció wyclif-i cáfolásától és a szentséget kiszolgáló pap erkölcsi állapotáról szóló tanításától elhatárolódott.³⁹

Husz tiszta, világos tanításait sokan követték, és látva istenfélő életmódját és a Szentírásban és más írásokban való jártasságát, tisztelték őt, ami miatt Zsófia királyné érdeklődését is felkeltette, és gyóntatópapjául kérte fel.⁴⁰

A konfliktus viszont egyre erősödött Husz és a klérus között. 1408-ban újra betiltották az egyetemen Wyclif írásait.⁴¹ Husz azonban továbbra is prédikálta ezeket az eretneknek ítélt tanításokat, még akkor is, amikor 1410-ben pápai bullában tiltották be Wyclif tanait, aki pedig nem engedelmeskedett a kiátkozás büntetése várt rá. Husz ennek ellenére köztiszteletben álló személy maradt, ezért a közelgő Konstanzi Zsinatra készülve, az uralkodó védelmet ígért neki.⁴²

2.4. Konstanzi zsinat és a két szín alatti úrvacsora kérdése

2.4.1. Husz fogságban, Miesi Jákob

A megígért védelem ellenére Huszt 1414-ben Konstanzban letartóztatták.⁴³ Hosszas meghallgatásai során vádlói Husz szemére vetették, hogy Wycliffel összhangban a remanencia-elvet tanítja. A prédikátor hiába mondta ki a nyilvánosság előtt, hogy a transzszubsztanciáció kérdésében nem ért Wycliffel egyet, a többi tanítása miatt, és a katolikus egyház szemében a felforgató tevékenysége miatt továbbra is fogságban tartották.⁴⁴

A fogságból írt leveléből tudhatjuk meg, hogy a két szín alatti úrvacsorát nem ő terjesztette el Csehország-szerte. Miesi Jákob volt az, aki – valószínűleg Janovi Mátyás írásait tanulmányozva – jutott a meggyőződésre, hogy bizony a laikusok is jogosultak mindkét szín vételére. Jákob (akit kis termete miatt kis Jákobnak, vagy csehül Jakoubeknek neveztek) Husz után átvette a prédikátori címet a Betlehem-kápolnában.

³⁹ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 190-198

⁴⁰ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 215

⁴¹ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 221-222

⁴² Buchberger 1933, 5. kötet, 206

⁴³ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 326

⁴⁴ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 350

Jakoubek, aki maga is a prágai egyetemen végzett⁴⁵, 1414-ben vitát rendezett a prágai egyetemen a két szín alatti úrvacsora kérdésének az eldöntésére, amely során a husziták nagy részét sikerült megnyernie. El is kezdték még ebben az évben ezt gyakorolni prágai templomokban, s még az érsek részéről jövő fenyegetés sem tudta megállítani ebben őket. Ez az esemény vezetett ahhoz, hogy a mozgalom elkezdett elkülönülni a katolikus egyháztól. Husz is képviselt ugyan újíto tanításokat, de az ő törekvése inkább az egyház megreformálására irányult. A kehely visszaállításával viszont dogmatikai kérdést talált el Jákob, ami a husziták leválását segítette elő.

A husziták egy része azonban nem tudta, mi a mesterük álláspontja a kérdésben, ezért nem mert Jakoubekkel tartani. Ebből is látható, hogy Husz korábban nem képviselte erőteljesen a két szín alatti úrvacsorát, aminek az volt az oka, hogy szerette volna a szakadást elkerülni. Az eseményekből viszont látta, hogy ez nem sikerült, és a börtönből azt üzenté, hogy a bor megvonása a laikusoktól nem áll összhangban Krisztus és az apostolok tanításaival, s mivel csak emberi rendelkezés, ezért azt nem szükséges többé megtartani.⁴⁶

2.4.2. Hipotézisek az utraquizmus eredetéről

Számos hipotézis született abban a kérdésben, kitől is származik tulajdonképpen a két szín alatti úrvacsora visszavezetésének gondolata. Egyesek szerint Szent Cirill és Metód ideje óta folyamatosan két szín alatt vették a csehek az úrvacsorát. Ezt az elméletet cáfolja, hogy Miesi Jákob is úgy nyilatkozott, hogy ezt a szokást meg kellett újítani.⁴⁷

Mások Janovi Mátyást tartják az elsőnek, aki ezzel az ötlettel előállt.⁴⁸ Ő ugyan nem merte bevezetni ezt a szokást, de később Rokycana huszita teológus is úgy nyilatkozik róla, hogy ő volt az utraquizmus első képviselője.⁴⁹

Más források Prágai Jeromost jelölik meg a két szín alatti úrvacsora atyjaként. A teória szerint Jeromos Litvániában jártakort találkozott az ortodox eucharisziával, ami olyan hatással volt rá, hogy hirdetni kezdte e gyakorlatot Csehországban. Ezt a feltételezést cáfolja a tény, hogy az ortodox szokásról, a vegyítésről eddig egy korabeli csehországi feljegyzést sem találtak.⁵⁰

⁴⁵ Wurzbach 1863, 10. kötet, 17

⁴⁶ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 334-336

⁴⁷ Krmickova 2000, 63

⁴⁸ Lahey 2018, 2

⁴⁹ Krmickova 2000, 64-65

⁵⁰ Krmickova 1998, 58

A német befolyás képviselői úgy tartják, hogy bizonyos Drezdai Péter és Miklós voltak azok, akiket a valdens nézeteik miatt Németországból száműztek, és Jakoubekkel ismertették az utraquizmust.⁵¹ Ez azért érdekes felvetés, mivel a huszitizmus, s ezzel együtt a kehely kérdése is nemzeti üggyé vált Csehországban, de ezzel az elmélettel próbálták a cseh eredetet megkérdőjelezni, s ezzel a cseheket a két szín alatti úrvacsora szokásától eltéríteni.⁵²

Akárki is vetette fel elsőként a két szín alatti úrvacsora szükségességét, Miesi Jákob volt az, aki a legerőteljesebben állt ki mellette, és terjesztette el országszerte. Jakoubek bevallása szerint „kijelentést vett” (revelatio) a bor vételének szükségességéről, ez indította őt arra, hogy bevezesse az utraquizmust.⁵³ A következtetésre a Szentírás tanulmányozásán kívül ókeresztény írók és középkori teológusok írásainak olvasásán keresztül jutott. A legnagyobb ellenfelének, Andreas de Brodának írt polémiáiban és műveiben az Igén kívül Gelasius pápára, Lyrain Miklóstra, Guillaume de Montlaurunra hivatkozik⁵⁴, de Cipriántól és Donatustól is vett idézeteket⁵⁵. Jakoubek a transzubsztanciáció kérdésében nem értett Husszal egyet, hanem ahogy Wyclif is, a remanencia-elvet vallotta. Abban egyetértett a katolikus tanítással, hogy a test nem lehet jelen a vér nélkül – és fordítva, de pontosan ezzel támasztotta alá mindkét szín vételének fontosságát. Leghangsúlyosabban azonban az evangéliumokra hivatkozik, amikor azt írja: „hinnünk kell abban, hogy az evangélium tanítása alapján a híveknek spirituálisan és szakramentálisan venniük kell Krisztus testét a kenyér formájában és az Ő véré a bor formájában.”⁵⁶

2.4.3. Konstanzi zsinat végzése

A sub utraque kommunió gyakorlása vélhetően 1414. év második felében kezdődött⁵⁷, de már 1415. júniusában betiltotta hivatalosan is az egyház a Jakoubek által újra bevezetett két szín alatti úrvacsorát. Az erről szóló bullában a konzílium ugyan elismeri, hogy Jézus és az apostolok, valamint az ősegyház korában mind a két színt, a kenyeret és a bort is vették, bizonyos veszélyekre és a tapasztalati meggyőződésekre tekintettel az egyház úgy látta jónak, hogy a laikusoknak elegendő egyedül a kenyeret nyújtani, mely során nem szabad kételkedni,

⁵¹ Krmickova 1998, 57

⁵² Palacky 1868, 111

⁵³ Seibt 1966, 619

⁵⁴ Krmickova 2000, 67

⁵⁵ Krmickova 1998, 63-64

⁵⁶ Sparks 2020, 5

⁵⁷ Krmickova 2002, 99

hogyan abban is a teljes Krisztust veszi. Ezzel szembemenni, és a két szín alatti úrvacsorát erénynek tekinteni: eretnokség – tartalmazza a bulla.⁵⁸ Ez a pápai végzés tartalmazza azokat a kérdéseket, amiket az eretnokséggel meggyanúsított személyeknek feltették az inkvizítorok.⁵⁹

Huszt a zsinaton több ízben is meghallgatták, és tanításai visszavonására kényszerítették. Mivel ezt nem volt hajlandó megtenni, eretnekként elítélték, és 1415-ben máglyán megégették.⁶⁰

2.5. A huszita háborúk ideje

Ezek után a husziták két pártra szakadtak: az egyik párt „felülről” indult el, a prágai egyetemről. Ők azok, akiket kelyhesekként ismerünk. A párt nagy részét nemesek alkották, és konzervatív, mérsékelt irányvonalat képviseltek. A másik párt „alulról” képződött: a nép azon része képviseltette magát köztük, akik a haladást szorgalmazták, demokratikusak voltak, és hajlamosak voltak a szélsőségek felé húzni. Ők voltak a táboríták.⁶¹

A prágai párt megmaradt a katolikus egyház összes tanításánál, a két szín alatti áldozást kivéve.⁶² A táboríták viszont elvetettek minden olyan tanítást, amit úgy láttak, hogy nem hozható összhangba a Szentírással. Tanításaik: csak a Biblia alapján szabad a prédikálni, mivel az emberek tévedhetnek; a mise ceremóniája az Antikrisztustól származik; halálos bűnben élő pap nem szolgáltat ki szentségeket; nem szabad azt hinni, hogy a bor és a kenyér valóságosan és teljesen Isten, és nem szabad imádni – az bálványimádás. Továbbá azt is tanították – ami a témánkban a legfontosabb –, hogy bárki veheti a kenyeret és a bort mint úrvacsorát, nem kell hozzá papnak lenni.⁶³

A vallási ellentét kiéleződése, de a németek és csehek közötti ellenszenv és az egyházi vagyonok utáni sóvárgás együtt azt eredményezte, hogy egyre nagyobb lett az általános elégedetlenség, 1419-ben már elkezdődtek erőszakos cselekmények a husziták részéről.⁶⁴ Erre válaszul 1420-ban a pápa meghirdette a husziták elleni keresztes hadjáratot.⁶⁵

⁵⁸ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 359

⁵⁹ Denzinger 2004, 336. (ld. Függelék)

⁶⁰ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 364

⁶¹ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 394

⁶² Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 397-398

⁶³ Palacky 1845, 3. kötet, 2. rész, 191-193

⁶⁴ Palacky 1845, 3. kötet, 1. rész, 413

⁶⁵ Palacky 1845, 3. kötet, 2. rész, 91

A kelyhesek, és velük együtt a prágai egyetem is, (amelynek igen nagy befolyása volt ebben az időszakban,) eleinte elleneztek minden katonai megmozdulást.⁶⁶ A kehelyről, és a nemzeti identitásról azonban a husziták egyik irányzata sem akart lemondani, ezért amikor látták, hogy a harc elkerülhetetlen, összefogva közös nyilatkozatot küldtek Zsigmondnak, amit a négy prágai cikkelyként ismerünk. Ez a következőket tartalmazta: 1. Isten Igéjét szabadon lehessen prédikálni Csehországban, 2. Krisztus testének és vérének a szentsége mind a két alakban, a kenyér és a bor alakjában mindenki számára elérhető legyen, aki nem halálos bűnben él, 3. a papoknak és szerzeteseknek evangéliumi szegénységben kellene élniük, 4. a halálos bűnök legyenek megítélve.⁶⁷ Ezeket a cikkelyeket 1433-ig nem sikerült elfogadtatni, de mivel kiderült, hogy a cseh vitézekkel a keresztesek nem tudnak elbánni, a kiegyezést előmozdítandó bázeli zsinaton ezt a dokumentumot tekintették a megegyezés alapjául.⁶⁸

A háborúk ideje (1419-1434) alatt is megmaradt a husziták vallásos hozzáállása annak ellenére, hogy a vérontást akkoriban is sok hittestvérük ellenezte.⁶⁹ Hadiszabályzatukban találhatunk előírást a bőjtre és az imádkozásra vonatkozóan is, de a két szín alatti úrvacsora is említésre kerül benne.⁷⁰

2.6. Az utraquizmus továbbélése Csehországban

Luxemburgi Zsigmond volt az, aki a kiegyezést szorgalmazta, így az 1433-ban megszületett az ún. prágai kompakták („compactata Pragensia”), amelyben a zsinat a négy prágai cikkelyt feltételesen elfogadta. Ezt még tárgyalások követték, de 1436-ban kihirdették az egyezményt, amit az akkori pápa kétszer is megerősített.⁷¹

Podjebrád György cseh király azonban ígéretet tett a pápának, hogy Csehország „tévelygő népét” visszavezeti a katolikus egyházba. Uralkodása alatt úgy tűnt, az esküjét nem valósítja meg, ezért a pápa Mátyás királlyal szövetkezve harcot indított a cseh király ellen. Ennek megerősítésül 1462-ben a pápa érvénytelennek nyilvánította a kompaktákat. György utódja, Ulászló azonban nemhogy nem tett ilyen ígéret, sőt arra kötelezte el magát, hogy a kompaktákban foglaltakat elfogadtatja Rómával. Mátyással sikerült békét kötnie, és 1520-ig a

⁶⁶ Macek 1953, 87-89

⁶⁷ Palacky 1845, 3. kötet, 2. rész, 135-137

⁶⁸ Nemes 2014, 5

⁶⁹ Macek 1953, 90

⁷⁰ Macek 1953, 93, 98

⁷¹ Nemes 2014, 5

kelyhesek élvezhették a jogaikat.⁷² Azt azonban tudni kell, hogy egyedül a kelyhesek kerültek ilyen kiváltságos helyzetbe, a táboriták nem. Amint említettem, a kelyhesek csak a két szín alatti úrvacsorához ragaszkodtak, minden más teológia kérdésben a katolikus egyházhoz igazodtak.

A 15. század közepén elindult egy másik radikális huszita mozgalom, a cseh (morva) testvérek. A híres utraquista tanító, Rokycana unokaöccse volt a mozgalom kezdeményezője, amely egyre jobban kezdett terjedni országszerte.⁷³ A cseh testvérek (vagy, ahogy ellenfeleik nevezték őket: pikárdok) a táboritákkal ellentétben nem a hadviselésben voltak radikálisok, épp ellenkezőleg: jámbor életet akartak élni az apostoli egyház mintájára, a Hegyi beszédre alapozva az életüket.⁷⁴ Tanításaik azonban szintén a Biblia eredeti szövegéhez való ragaszkodást tükrözték, ők is elvetették az átlényegülés tanát, sőt az újrakeresztelkedést is szükségesnek tartották.⁷⁵

1522-ben felkavarta az állóvizet, hogy az uralkodó számos hivatalnokot leváltott, és a katolikusok és kelyhesek mellett cseh testvéreket is helyezett ezekbe a pozíciókba. Ez az esemény, valamint a cseh testvérek az immáron hatékonyan tevékenykedő Lutherhez való közeledése elindította a kelyhesek és a katolikusok újbóli együttműködését, s a pápa hátszelével igyekeztek az uralkodót meggyőzni, hogy helyezze vissza a leváltott kelyhes és katolikus hivatalnokokat tisztségeikbe. A cseh testvérek a nyomás hatására lemondtak pozícióikról – üldözésük megkezdődött.⁷⁶

Száz évvel később a cseh utraquisták szintén zargatásokat éltek át az egy szín alatt áldozók részéről. A császártól ugyan 1609-ben engedélyt kaptak templomok építésére és más kiváltságokra, ezeket a katolikus (különösen jezsuita) mesterkedők viszont megakadályozták. 1618-ban ez a konfliktus vezette az utraquistákat ahhoz, hogy kidobják az ablakon nyomorgatóikat, ami már a cseh történelemben már a harmadik defenestráció volt, s amely egyúttal a harmincéves háború kitöréséhez vezetett.⁷⁷

⁷² Nemes 2014, 5

⁷³ Buchberger 1931, 2. kötet, 425

⁷⁴ Nemes 2014, 6

⁷⁵ Buchberger 1931, 2. kötet, 426

⁷⁶ Nemes 2014, 8-12

⁷⁷ Apologia 1618, 21

3. Reformáció

3.1. Luther és Husz

Luther Márton és Husz János tevékenysége között igen sok párhuzam húzható, bár a két reformátor között száz év telt el. Luther, ahogy Husz is, egyetemi professzor és prédikátor is volt. Mind a két személy olyan tanításokba kezdett, amik miatt a katolikus egyház eretneknek bélyegezte őket.

Luther már fiatalon, teológiai tanulmányai alatt találkozott Husz prédikációit tartalmazó jegyzettel az erfurti könyvtárban. Saját bevallása szerint meghökkentette, hogy hogy lehetett eretnekként elítélni ezt a Bibliát jól ismerő, keresztényi hangnemben magyarázó prédikátort. Akkoriban azonban annyira félt bármi jót is gondolni Huszról, hogy azzal magyarázta magában a döntést, hogy bizonyára élete későbbi szakaszában fordult Husz eretnekségek felé, s ezért kellett elítélni. 1520-ban, amikor Luther már reformátorként tevékenykedett, újra találkozott Husz írásaival, amiről egyik levelében úgy fogalmazott, hogy arra a felfedezésre jutott, hogy a tudta nélkül Huszt tanítja – ő maga, sőt (tréfásan hozzátette:) Ágoston is huszita.

A prágai reformátor kivégzői viszont ellentétes eredményt értek el, mint szerettek volna: Luther és más igazságra éhes teológusok figyelmét is a konstanzi zsinatra irányította. Minthogy a császár Husznak menlevélben védelmet biztosított Konstanzban tartózkodása során, a prédikátort mégis elítélték, a kivégzésről szóló állásfoglalás politikai kérdéssé is vált. Luthert ez nem tántorította el a véleményformálástól: bevallotta, hogy a németeknek igen is van tartozásuk e kérdésben a csehek felé. Még ha a cseh mester bűnt követett volna is el, akkor is kötelesek lettek volna magukat a szavukhoz tartani, érvelt Luther. Ezen kívül a máglyán való égetés sem keresztényi módszer az eretnekekkel szemben, hanem úgy kellett volna eljárni, ahogy az apostoli atyák: érvelésekkel cáfolni az állításait.⁷⁸

3.2. Luther Márton tanításai a kenyérről és a borról

Luther a huszitákkal a két szín alatti úrvacsora kérdésében egy-két kivételtől eltekintve a legtöbb ponton egyetértett. Már két évvel a reformátori tevékenysége kezdete után, 1519-ben,

⁷⁸ Székely 1985, 3-6

a lipcsei vita során is megvédte a huszítákat.⁷⁹ A cseheknek azon érvelését viszont az utraquizmus mellett, ami a János evangélium 6. fejezetére vonatkozik, Luther elvetette. Cáfolta azt az állítást, miszerint ha a hívek nem kapják Jézus véré a szentségi bor formájában, nincs örök életük (Ján 6,53 – „ha nem isszátok az Emberfiának véré, nincs élet bennetek”). Luther szerint ha ez így lenne, sem gyermek, sem a betegek, sem a távollévők nem üdvözülhetnének, de mivel ez nem igaz, szerinte ezt a fejezetet nem az úrvacsorára kell vonatkoztatni.⁸⁰

Több érve is volt azonban a két szín alatti úrvacsora mellett. Az evangéliumokban leírtakra hivatkozott például *Az egyház babiloni fogsága* c. kötetében. A reformátor rávilágít, hogy Krisztus a Máté evangéliumában nem a kenyérre mondja, hogy „egyétek mindnyájan”, hanem a pohárra, hogy „igyatok ebből mindnyájan”⁸¹. A Márk evangéliumában ugyanígy a pohárról erősíti meg, hogy „ittak belőle mindnyájan”.⁸² Luther úgy látta, nem véletlen, hogy ezt emelik ki az evangéliumok szerzői, meglátása szerint a Szentlélek előre látta, hogy lesznek az Igét elforgató hamis keresztények, akik az egy szín alatti úrvacsora szokását be akarják majd hozni. Ugyanakkor maga a parancs, hogy „igyatok” szintén pohár és folyadék jelenlétét feltételezi, hiszen nem azt mondja, hogy egyétek a testet a vérrel együtt. Felveti ugyanakkor Luther a pápistáknak a kérdést: Ha Krisztus a bort a laikusoknak nem adta, akkor a kenyeret miért? Illetve ha a bort megvonják a szentségekből, akkor a vizet miért nem vonják meg a laikusoktól a keresztkedéskor? Amit a laikusoknál meg szabad csonkítani, azt a klerikusoknál már nem szabad? Ha a papok meghagyják a laikusoknak a szentség lényegét, a jegyet – ami kisebb a lényegnél – miért nem?⁸³

Luther jogosnak tekintette a csehek követelését, hiszen a pohárról Jézus e szavakat mondta: „ez az új szövetség vére, amely sokakért kiontatik a bűnök bocsánatára”⁸⁴. A vér tehát mindenkié, akikért kiontatott („sokakért”), nem csak a papoké. Pált is említi a német hitvitázó, aki szintén mind a két színt „átadta”⁸⁵ – nem megengedte, hogy eldöntsük, akarunk-e élni vele. A felvetésre, hogy ezt csak a korintusi egyháznak írta Pál, Luther azzal felelt, hogy hiszen Pál többi gyülekezetnek írt üzeneteit az egyetemes egyház magára vonatkoztatja, nem zárhatja ki ezt az egyet.⁸⁶

⁷⁹ Luther 2017, 249

⁸⁰ Luther 2017, 246

⁸¹ Mt 26,27

⁸² Márk 14,23

⁸³ Luther 2017, 247-249

⁸⁴ Mt 26,28

⁸⁵ 1Kor 11,23

⁸⁶ Luther 2017, 250-251

Az egyházatyák legendáit és történeteit is felhasználta Luther, hogy minden ellenállást a két szín alatti úrvacsorával szemben ledöntsön. Emlékezteti olvasóit 1520-ban írt művében arra, hogy Cyprianus arról számolt be írásában, hogy az ő idejükben a gyermekek is mindkét színt vették, azonban egy kislány nem akart a borból inni, ezért Cyprianus betöltötte a szájába. Donatust is említi Luther, akinek a diakónusa a kelyhet leejtette, s az összetört, azonban Donatus imájára a legenda szerint helyreállt, így megmenekült a szent vér.⁸⁷

Az egy szín alatti áldozást Luther (a misével együtt) emberi „kohlmanynak” tartotta, amit nem kell megtartani. Azzal vádolta a pápa szóvivőit, hogy nincs épkezláb érvük e kérdésben, csupán bélyegeket ragasztanak a két szín alatti úrvacsora melletti érvelésekre, hogy ez a tan „wyclifita”, „huszita”, „eretnek”.⁸⁸

1522-ben publikálta az Oltáriszentségről szóló iratát, amelyben ezúttal a követőihez szólt. Bátorította őket, hogy ne hagyják magukat eltántorítani a pohártól semmilyen kárhozzátással. Voltak olyanok, akiknek viszont Luther szerint „fogságban van a lelkiismerete”, vagy nem volt módjuk venni a kelyhet, de őket sem hibáztatta a prédikátor. Inkább azt szorgalmazta, hogy minél többen tanítsanak a két szín alatti úrvacsora áldásáról, hogy az abba vetett hit növekedjen, és a szokás ezáltal el tudjon terjedni. Az erőltetést Luther minden körülmények között ellenezte.⁸⁹

Luther Márton külön a sákramentumokról is írt egy tanulmányt, amiben szintén ezt az álláspontot képviselte. Mint írja: „[Krisztus] ezért rendelt nem csupán egyetlen alakot (színt), hanem külön a kenyér (színe) alatt a testét és a bor (színe) alatt a vérét, annak jelzése végett, hogy nem csupán a test szerint mutatott és a testben végrehajtott élete és jócselekedete a mienk, hanem szenvedései kínjai is, amiket a vérével jelez (...)”⁹⁰

3.3. Melanchton

Luther után a wittenbergi reformáció legjelentősebb személye Melanchton Fülöp volt. Melanchton a legtöbb kérdésben a lutheri tanításokat vitte tovább, voltak azonban ellentétek is közöttük.

Az úrvacsora témában például Luther azt tanította, hogy Krisztus mindenütt jelenlévő, ezért az úrvacsorában is jelen van. Melanchton ezzel szemben azt az álláspontot képviselte,

⁸⁷ Luther 2017, 251

⁸⁸ Luther 2017, 255, 391

⁸⁹ Luther 2017, 393-404

⁹⁰ Luther 2011, 47

hogy Krisztus mindenütt jelen van – ha akar. Az úrvacsorában azért van jelen, mert megígérte, ő tehát a jelenlevőséget feltételhez kötötte: az ígérethez.⁹¹

Melanchton tagadta azt a lutheri álláspontot is, hogy Krisztus a kenyér és a bor „színében” vagy „színe alatt” van jelen, mert szerinte ez a megfogalmazás arra utal, mintha Krisztus teste helyileg lenne jelen. A reformáció nagy alakja arra tette a hangsúlyt, hogy Krisztus hit által van jelen – nem a kenyérért, hanem az úrvacsorázóért.⁹²

Lutherrel ellentétben Melanchton nem volt hajlandó azonban belemenni hitvitákba, amivel az volt a célja, hogy megakadályozza, hogy részletkérdések miatt tovább szakadjon az egyház. Éveken keresztül szerették volna tanítványai és kihívói meggyőzni, hogy adjon ki saját kezűleg nyilatkozatokat az úrvacsoráról, Melanchton azonban élete végéig ellenállt ezeknek a felhívásoknak.⁹³ Így tehát nem Melanchton szolgáltatta a legbőségebb érvanyagot a két szín alatti úrvacsora mellett, mindazáltal tiszteletre méltó, hogy a vita kerülésével az egyház egységére igyekezett.

3.4. Kálvin János az úrvacsoráról

A reformáció genfi képviselője Kálvin János volt, aki szintén nem hagyta figyelmen kívül a kereszténység tanításairól szóló rendszerező művében, az *Institutioban* a két szín alatti úrvacsora kérdését.

Kálvin, Lutherrel ellentétben az úrvacsorára értelmezendő Igének tekintette a János evangélium 6. fejezetét. Gyakran hivatkozik e részre: „a beszédek, amiket mondok lélek és élet”⁹⁴, és használja ezt az Igét arra, hogy elmagyarázza, az egész sákramentumot lelkileg kell befogadni. Külön-külön említi mindkét jel lelki áldásait: a kenyér megőrzi, táplálja és fenntartja életünket, míg a bor táplál, erősít, felüdít, vidámít, a fizikai kenyér és bor mintájára. Ugyanakkor a kenyér a Jézus halála által szerzett örök életet újítja meg bennünk, míg a bor az Istennel kötött szövetséget erősíti meg.⁹⁵

Kálvin ugyanúgy felhívja a figyelmet a „mindnyájan” és az „igyatok” szóra, ahogy Luther. A bort tehát a laikusoknak is járó szentségnek tartja, bár a reformátor lealacsonyítónak tartja a „laikus” vagy „avatatlan” elnevezést Isten népére.⁹⁶

⁹¹ Neuser 1972, 196

⁹² Neuser 1972, 197

⁹³ Neuser 1972, 197-198

⁹⁴ Ján 6,63

⁹⁵ Kálvin 2014, 2. kötet, 418-420

⁹⁶ Kálvin 2014, 2. kötet, 464, 467

Azt az állítást, miszerint ahol van a test, ott van a vér, tehát mindkét jegy képviselheti a másikat, Kálvin sem tudta elfogadni. Úgy vélte, hogy ha ezt akarta volna mondani Isten, így fogalmazott volna: „Ez én vagyok”. Mivel a jegyeket viszont külön-külön említette, ezért Isten Igéjével szembemennek azok, akik ettől eltérően tanítanak. Erre viszont azzal az ellenérvvel találkozott Kálvin, hogy Jézus csak az apostoloknak nyújtotta mindkét színt, akiknek a jogos utódaik az áldozópapok. A reformátor természetesen cáfolta, hogy az apostolok áldozópapok lettek volna, sőt vitapartnereit arra emlékeztette, hogy az utolsó vacsora utáni ezer évben sem csak az apostolok kapták meg mindkét jelt.⁹⁷

Kálvin is hivatkozott az elődökre, amikor Gergely pápát említi, aki írt arról, ahogy a hívők Jézus vérének itták. Cyprianust is említi művében, aki azt kérdezi kortársaitól, hogy miként buzdíthatnák a hívőket a vértanúságra, ha nem isszák Jézus vérének? Kálvin úgy látta, hogy amíg még volt valamennyi tisztaság a katolikus egyházban, addig nem ment ki a szokásból két szín alatti áldozás gyakorlata.⁹⁸

3.5. Heidelbergi káté és a Második Helvét Hitvallás

A reformátusok, mesterük mintáját követve, szükségesnek érezték legfőbb tanítételeiket összefoglalni, így született meg *A Második Helvét Hitvallás* (1562) és *A Heidelbergi Káté* (1563). Természetesen mind a kettőben van szó az úrvacsoráról.

A Heidelbergi Káté kiemeli, hogy Krisztus minden hívőnek meghagyta, hogy egyen a kenyérből és igyon a pohárból, s amennyire valóságosan eszik a kenyeret és isszák a bort, olyan valóságosként kell, hogy elfogadják, hogy Krisztus teste értük megtörtetett, vére kiontatott, s ez a szentség a hívők lelkét az örök életre táplálja. További áldásokat köt az úrvacsorához, ha valaki hittel veszi: bűnbocsánat, örök élet, Krisztussal való egyesülés.⁹⁹

A Második Helvét Hitvallás is felsorolja ugyanezeket az áldásokat és feltételeket, azonban néhány mondattal kiter a két szín alatti úrvacsorára is. Immár tehát hivatalos hittételként behozták az „igyatok ebből mindnyájan” érvet a pohár mindenki számára elérhetővé tételére.¹⁰⁰

⁹⁷ Kálvin 2014, 2. kötet, 465

⁹⁸ Kálvin 2014, 2. kötet, 466

⁹⁹ *A Heidelbergi Káté* 2013, 39-40

¹⁰⁰ *A Második Helvét Hitvallás* 2020, 258

3.6. Zwingli tanításai

Volt a reformációnak még egy nagy alakja, akinek az álláspontja mellett e kérdésben úgy gondolom, nem szabad elmennünk. Zwingli 1523-ban keletkezett írásában, amikor az úrvacsoráról értekezett, gyakran hivatkozott Lutherrra. Nem csoda, hogy hasonló érveket is használt a két szín alatti úrvacsora fontosságának bizonyítására. Zwingli is felismerte, hogy az evangéliumok nem véletlenül hangsúlyozzák, hogy „mindnyájan” igyanak a pohárból. A zürichi reformátor azonban hozzátette, hogy ez nem jelenti azt, hogy ne kellene mindannyiunknak a kenyérből is enni, hanem bizonyára a Szentlélek előre látta, hogy milyen vita fog a kehely körül kerekedni, s ezért azt emelte ki. Zwingli úgy látta, az is a pohár fontosságára mutat rá, ahol Lukács ezt írja: „E pohár amaz új szövetség az én véremben”¹⁰¹ – ez Zwingli számára azt jelentette, hogy a megváltás a vérnek köszönhető, ezért annál is inkább fontos a borral minden hívőnek élnie.¹⁰²

Zwingli Lutherhez hasonlóan védelmében vette azokat, akiknek nem volt lehetőségük mind a két színnel élni – véleménye szerint, ha hittel vették, nem akarja tőlük elvitatni, hogy a teljes Krisztusból részesültek. Szerinte azonban azok, akik tiltják a két szín alatti úrvacsorát, bűnt követnek el. Zwingli úgy gondolta, Róma azt hitte, hogy átvette az Isteni törvényhozás privilégiumát, ezért hogy a mise áldozati aspektusát erősítse, elterjesztette Európa szerte az egy szín alatti áldozást, létrehozva az emberekben a félelmet a drága szentségi vér esetleges pazarlásával.¹⁰³

A mise áldozatként való beállítását is élesen kritizálta a svájci prédikátor. Tagadta, hogy a mise áldozat lenne, szerinte az eucharisztia csupán emlékezés Jézus áldozatára – viszont felhívja a figyelmet arra, hogy a mise áldozatnak való feltüntetésével a papok jobban kerestek, mint a fejedelmek és főurak. Zwingli kérdéseket is vetett fel értekezésében: ha egy színt elég a laikusnak venni, mert az ugyanolyan erővel és hatással bír, mint a pap eucharisziája, amit ő két szín alatt vesz, akkor, amit a laikus végez, miért nem nevezhető áldozatnak? Miért szükséges akkor az áldozópap? Ha viszont a papé az áldozatbemutatás, akkor, amit a laikus vesz, hogyan lehet egyenlő a pap eucharisziájával? Ezeket Zwingli provokálásnak szánta, ahogy írtam, ő maga nem hitt a mise áldozati mivoltában, sem abban, hogy a test és a vér csak a papoké lenne.¹⁰⁴

¹⁰¹ Luk 22,20

¹⁰² Zwingli 1918, 210, 212

¹⁰³ Zwingli 1918, 211

¹⁰⁴ Zwingli 1918, 207

Érdekes, hogy Zwingli bizonyosságot tesz arról, hogy Svájcban és Németország egyes részein voltak olyan közösségek, akik soha nem hagytak fel a két szín alatti úrvacsora vételével.¹⁰⁵ Ez elképzelhető esetleg a valdensek esetében, akiknek a mozgalma talán még épp az egy szín alatti áldozás kialakulása előtt indult, s akik ezekre a vidékekre is eljutottak, s évszázadokon át fennmaradtak közösségként, megőrizve szokásaikat.¹⁰⁶

3.7. Tridenti zsinat

A reformátorok tevékenysége és hangja nem maradt válasz nélkül a katolikus egyház részéről. A konstanzi zsinat végzését a huszita ellenállás és a cseh király közbenjárása ellenére V. Márton pápa 1518-ban helybenhagyta. A tridenti zsinaton tűnt úgy, hogy a reformáció hozott némi eredményt, mert IV. Pius pápa világi vezetők hatására, és az „eltévelyedett hívek” visszatérése reményében rövid ideig engedélyezte a két szín alatti úrvacsorát. Amikor viszont látta a pápa, hogy ez nem vezet eredményre, 1584-ben egy tiltással lezárta a kérdést.¹⁰⁷¹⁰⁸

A sok érv, amit a reformátorok felhoztak az egy szín alatti áldozással szemben, vitathatatlanra tette a két szín alatti úrvacsora létjogosultságát. A római egyház ennek ellenére kitartott amellett, hogy Krisztus mindegyik szín alatt jelen van, s eretneknek titulálta a zsinaton azokat, akik ezzel nem értenek egyet. Így tehát nem magát a gyakorlatot tiltotta be, csupán az érveléseket, de a híveknek a katolikus egyházban a bor továbbra is elérhetetlen maradt.¹⁰⁹

3.8. Későbbi megújulási mozgalmak

A reformáció utáni évszázadokban is keletkeztek további megújulási mozgalmak, amelyek szintén az Igéhez való visszatérést hirdették. A 16.-17. században a puritánok és a baptisták, a 18. században a kvékerek, a pietisták és a metodisták hoztak létre csoportokat, a 19. században pedig az evangélikalizmus jelent meg, amiből a 20. században a pünkösdi és a karizmatikus mozgalom nőtte ki magát. Ezeknek a keresztény felekezeteknek a teológiájukban ugyan vannak különbségek, viszont az istentiszteleti rendtartásban nagyon hasonlóak.¹¹⁰

¹⁰⁵ Zwingli 1918, 210

¹⁰⁶ Bogárné 2021, 31, 38, 46, 50

¹⁰⁷ Verbényi 2001, 4

¹⁰⁸ Denzinger 2004, 397 (ld. Függelék)

¹⁰⁹ Dolhai 2018, 125

¹¹⁰ Czagány 2020, 66

A fent említett mozgalmak úrvacsoráról szóló tanításaiban felfedezhetőek Luther, Kálvin és Zwingli tanai például a bűnbocsánat fontossága, az úrvacsora emlékezés jellege, illetve Isten jelenlétének átélése tekintetében. Az úrvacsorajegyek viszont nem egységesek ezekben a közösségekben. Van, ahol bor helyett szőlőlevet, s kovászos helyett kovásztalan kenyeret, ostyát, vagy kekszet használnak.¹¹¹

¹¹¹ Czagány 2020, 68

4. Úrvacsorai szokások napjainkban

4.1. II. Vatikáni zsinat

A II. Vatikáni zsinat hozott némileg változást a helyzetben, ahol írásba foglalták, hogy a tridenti zsinatban foglalt végzések maximális figyelembe vétele mellett lehetőség van két szín alatt áldozni. A klerikusoknak és szerzeteseknek eddig is volt erre módjuk, a laikusoknak pedig a püspök megítélése szerint. Az újonnan keresztesztelték például ki vannak emelve, mint kiváltságosok, akik két szín alatt áldozhatnak a keresztséget követő misén¹¹², de egyéb esetekben kifejezetten javallott, hogy még teljesebben átélje a hívő az eucharisztia jel mivoltát.¹¹³

4.2. Ökumenikus kezdeményezések

Mivel a tridenti zsinat végzése továbbra is érvényben maradt a római katolikus egyházban, a protestánsok viszont továbbra is ragaszkodnak a kehely kiszolgáltatásához, ezért azóta sincs megegyezés ebben a kérdésben. Az ellentétek egyéb pontokon is fennállnak, ezért a katolikus és a protestáns egyházak nem állnak egymással interkommunióban – nem úrvacsoráznak egymással.

A felek azonban a múlt század második felétől egyre inkább törekednek a megegyezésen. A Lutheránus Világszövetség és a Vatikán például 1978-ban közös nyilatkozatot adott ki az éveken át tartó tárgyalásaik eredményéről. Ebben a nyilatkozatban a hasonlóságokat hangsúlyozták, az ellentéteket pedig átfogalmazták (pl. áldozat helyett az odaadás szót használták). Mindezek ellenére továbbra sem sikerült megegyezni, a katolikus egyház továbbra sem fogadja el a lutheránus úrvacsorát eucharisztianak.¹¹⁴

Hasonlóképpen születtek dokumentumok a református-katolikus egyezkedésekről. 1977-ben hivatalos közös füzetet adtak ki, amiben úgyszintén a közös pontokra tették a hangsúlyt. Az ökumenikus közeledést mutatja az is, hogy katolikus szerzetesek tanulmányokat írtak

¹¹² II. Vatikáni zsinat dokumentumai 2000, 65

¹¹³ Dolhai 2018, 125

¹¹⁴ Bolyki 1980, 360

Kálvin úrvacsoratanáról, amiben a katolikus dogmatikával való összeegyeztethetőségét vizsgálták.¹¹⁵

1982-ben jelent meg a *Limai Dokumentum*, amely az úrvacsora, a keresztségek és az egyházi szolgálat területén keres megegyezéseket a keresztény felekezetek között. Ez a dokumentum azonban szintén rávilágít azokra a területekre, amelyeken mindeközéig nem sikerült az egyházaknak egyezséget találni, mint például az átlényegülés, vagy az áldozat kérdése. Az írás nem tér ki a két szín alatti úrvacsora vételére, de felveti a problémát, hogy a világ egyes tájain nem kapható a kenyér vagy a bor, ezért meggondolandó, hogy ezt a két jegyet lehet-e helyettesíteni más, helyi szokásnak megfelelő étellel és itallal, vagy ragaszkodni szükséges-e a Jézus által bemutatott színekhez.¹¹⁶

4.3. Ortodox egyház

Az ortodox egyházban nem volt ennyi és ekkora változás az elmúlt évszázadokban a két eucharisztikus jel körül. A vegyítés továbbra is megmaradt, amihez a nyugati egyházzal ellentétben kovászos kenyeret használnak. A zeont néhány görög-katolikus egyház elhagyta, ezt a klerikusok üdvözlendőnek tartanak, ha helyre lenne állítva. A bor hígításának arányát már említettem, s az örmények korai elkülönüléséről is szó esett. Hosszú ideig nem is fogadta el őket az ortodox egyház, de mikor II. János Pál pápa az örményeknél szintén tiszta borral ünnepelt, akkor a Szentszék átgondolta a hozzáállását.¹¹⁷

4.4. Protestáns egyházak

Napjainkig szokásban maradt a protestáns egyházakban a kenyér és a bor kiszolgálása minden felnőtt hívő számára. Még a 20. században is szokás volt a falvakban a hívők felajánlásából a templomokban az úrvacsorai kenyeret és a bort biztosítani. Volt ahol, a lelkész felesége sütötte meg az úrvacsorai kenyeret, de olyan is, ahol a hívek hozták el a lelkésznek. Ha valaki a kenyér mellett a bort is felajánlotta a közösség számára, azt úgy nevezték, hogy

¹¹⁵ Bolyki 1980, 360-362

¹¹⁶ Lazareth 1982, 329

¹¹⁷ Szabó 2012, 204-205

„feláldja” vagy „megteríti” az Úr asztalát. Igen nagy tisztesség volt a faluban, ha valaki ezt megtehetette.¹¹⁸

Mikor aztán eljött az úrvacsoravétel napja¹¹⁹, a lelkész kiosztotta a kenyeret, majd a hívek félkörbe álltak és a bort is körbeosztotta a lelkész. Ahol két lelkész volt, ott az egyik a kenyeret osztotta, a másik pedig a bort, a hívők pedig sorban állva következtek egymás után, hogy részt vehessenek a közösségben.¹²⁰

100 évvel ezelőtt a kommunisták által bevezetett szesztilalom nehezítette az úrvacsora megünneplését. 1919-ben Magyarországon is bevezették ezt a tilalmat, hogy a munkásokat a fokozott termelésre bírják. A protestáns egyházak számára ez ismét a bor megvonását jelentette. Az akkori kormány azonban tett bizonyos engedményeket az egyházak számára, amikhez ha nem is tartotta magát következetesen, lehetőséget biztosított az úrvacsora-ünneplés számára, amíg széleskörű ellenállás hatására hamarosan feloldották ezt a tilalmat.¹²¹

2020-ban újabb kihívással kellett az egyháznak szembenézni, hiszen a világjárvány következtében a higiénia fontossága előtérbe került, ami az egyházban az úrvacsoravétel mikéntjét is befolyásolta. A közös kehelyhasználaton, és a kenyerek kiosztásának módján sok gyülekezet módosított. Egy kehely helyett bizonyos helyeken kis poharakat használtak, a kenyeret pedig valahol közvetlen a szájba helyezte el a lelkész. Olyanra is volt példa, hogy az ostyát bemártották a borba egy speciális kehely segítségével, és így nyújtották a hívőknek.¹²²

¹¹⁸ P. Madar 1985, 27-28

¹¹⁹ P. Madar 1985, 25

¹²⁰ P. Madar 1985, 32

¹²¹ Csűrös 2015, 38-39

¹²² Joób 2020, 57

5. Összefoglalás

Kutatásom során az volt a célom, hogy felderítsem, miért van akkora jelentősége a bornak az úrvacsorában. Először megnéztem, mi volt a szokás az úrvacsora alapításakor, és az utána követő évszázadokban az egyházatyák mit képviseltek. Láthattuk, hogy a kereszténység első ezer évében a katolikus egyház is ellenezte az egy szín alatti áldozást, pápák és szerzetesek nyilatkozata is ezt bizonyítja. Az ókeresztény egyházatyák, mint Cirill és Donátus leírásai a kenyér és bor hívők felé történő kiszolgáltatásáról tanúskodnak. Ugyanakkor már ezekben az évszázadokban is létrejöttek különböző szokások és eltérések az úrvacsoravételben, mint például az ortodoxiában a vegyítés, amit a mai napig gyakorolnak.

A bor megvonása körülbelül a 13. században történt, ami több kutató szerint is az átlényegülés tanával köthető össze. Egyes szerzők állítása szerint ez azonban a bor hiánya vagy egyéb körülmények miatt alakult ki.

A konstanzi zsinat döntéseiből derül ki, hogy 1414-re viszont általánosan elterjedt volt az egy szín alatti áldozás. Ezt a kérdést ekkorra a katolikus egyház már annyira hangsúlyosnak vette, hogy a huszitáknak a két szín alatti úrvacsora helyreállításáért véres küzdelmet kellett folytatni. Kiderült, hogy az utraquizmust nem Husz János indította el, hanem Miesi Jákob volt az, aki a leginkább kiállt a laikus kehely mellett, habár Husz is kivégzése előtt támogatta ezt a kezdeményezést.

Az érvek sorát mindkét szín kiszolgáltatása mellett a reformátorok: Luther, Kálvin, Zwingli és valamelyest Melancton is bővítették. Legfőbb érvük, amely a reformátusok hitvallásába is bekerült, az volt, hogy a szereztetési igékben Jézus a borra az „igyatok” és a „mindnyájan” szót használta: tehát inni kell, s nem a kenyérrel venni, és mindenkinek, nem csak a papoknak. Ezen az érven túl azonban számos más helyről is idéznek a Bibliából és az egyházatyáktól, hogy alátámasszák, hogy a bor megvonása a hívőktől bűn az egyház részéről.

Mivel a katolikus egyház a zsinatokon foglaltakat nem tekinti érvénytelennek, a reformátusok munkája nem tudott hatással lenni a katolikus egyházra e kérdésben, a protestánsok és katolikusok azóta sem jutottak megegyezésre az úrvacsorai szokásokat illetően. Az utóbbi évtizedekben ugyan elindultak ökumenikus törekvések, de a hasonlóságok összegyűjtése nem segített a különbözőségek elfedezésében, feloldásában. Egyelőre az interkommunió katolikusok és protestánsok között továbbra sem lehetséges.

A protestánsok azonban azóta is kenyérrel és borral ünneplik az úrvacsorát, szokásuk nem változott. Az elmúlt évszázadokban a református közösségekben ugyan kialakultak különböző

szokások, de dogmatikailag nem történt jelentős újítás. Nem olvashatunk például vízzel való hígításról, vagy más, úrvacsorai anyagokra vonatkozó előírásokról.

A felsorakoztatott érvek és a korabeli körülmények felvázolása alapján kijelenthető, hogy a bor megvonása egy „új keletű” szokás a kereszténység születéséhez képest, aminek a helyreállításán évszázadokon keresztül protestáló mozgalmak dolgoztak. A katolikus egyház ennek ellenére a teljes körű visszaállítására mindezidáig nem volt hajlandó, ez pedig a kereszténység megosztottságához járul hozzá. Azt gondolom, hogy amíg a Szentszék a korábbi tanítások felülbírálását nem teszi lehetővé ebben jelentős változás nem is várható.

Felhasznált irodalomjegyzék

BIBLIÁK

Szent Biblia. (Ford.: Károli Gáspár), Patmos Records, 2017.

LEXIKONOK

Buchberger, Michael: *Lexikon für Theologie und Kirche.* 2. kiadás, 1-10. kötet, Herder & Co. G.M.B.H. Verlagsbuchhandlung, Freiburg im Breisgau, 1930-1938.

Wurzbach, Constant von: *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich.* 10. rész., Aus der kaiserlich-königlichen Hof- und Staatsdruckerei, Bécs, 1863.

SZAKIRODALOM

A II. Vatikáni zsinat dokumentumai. Szerk.: Dr. Diós István. Szent István Társulat, Budapest, 2000.

A Heidelbergi Káté. Szerk.: a Magyar Református Egyház Generális Konventjének kátészerkesztő bizottsága. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2013.

A Második Helvét Hitvallás. A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2020.

Bolyki János: *Az úrvacsora kérdése a katolikus-protestáns párbeszédekben.* In: Theológiai Szemle, 1980., 359-362.o.

Bogárné Kocsis Judit: *A valdensek nyomában.* L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2021.

Bucsay, Mihály: *A reformátorok úrvacsoravítái.* Bethlen Gábor Irodalmi és Nyomdai R.T., Sárospatak-Budapest, 1942.

Czagány Gábor: *A protestáns úrvacsorai gyakorlat teológiai és formai különbségei.* In: Deliberationes, 47-71. oldal, 2020.

Csűrös András Jakab: *Úrvacsora és szesztilalom 1919-ben.* In: Protestáns Téka, 29-40. oldal, 2015.

Denzinger, Heinrich, Hünermann, Peter: *Hitvallások és az Egyház tanítóhivatalának megnyilatkozásai.* Örökmécs Kiadó, Bánytereny, 2004

Dolhai Lajos: *Az Eucharisztia teológiája.* Szent István Társulat Az Apostoli Szentszék Könyvkiadója, Budapest, 2018.

Howard, Kevin; Rosenthal, Marvin: *Az Úr ünnepei.* Új Spirit Könyvek, Budapest, 2010.

- Ismeretlen szerző: *Apologia; Az az mentségre valo iras, tudniillik micsoda el tavozhatatlan okokbol kenszerittetenek Cseh Orszagnak mind három Statusi, kik az Urnak Vacsorajat mind az ket szin alatt veszik, magok oltalmaert hadat fogadni.* Ismeretlen kiadó, 1618.
- Joób Máté: *Az úrvacsoraosztás gyakorlatával összefüggő higiéniai kérdések.* In: *Lelkipásztor*, 56-57. oldal, 2010.
- Kálvin János: *Institiutio, A keresztény vallás rendszere 1559. II. kötet.* A Magyarországi Református Egyház Kálvin János Kiadója, Budapest, 2014.
- Kereszty, Rókus OCist: *A Bárány Menyegzője.* Szent István Társulat, Budapest, 2008.
- Krmicková, Helena: *Utraquism in 1414. The Bohemian Reformation and Religious Practice,* Prága, 2002.
- Krmicková, Helena: *The Janovite Theory and the Renewal of the Lay Chalice.* Papers from the XIX World Congress of the Czechoslovak Society of Arts and Sciences, 63-68.o., Prága, 2000.
- Krmicková, Helena: *The Fifteenth Century Origins of Lay Communion sub utraque in Bohemia.* The Bohemian Reformation and Religious Practice, Prága, 1998.
- Lahey, Stephen E.: *Matej of Janov: Corpus Mysticum, Communem, and the Lost Treatise of His Regulae.* In: *Religions.* Department of Classics and Religious Studies, University of Nebraska, Lincoln, 2018.
- Lazareth, William H. – Nissiotis, Nikos: *Kereszttség, úrvacsora szolgálat.* In: *Theologiai Szemle*, 1982, 321-330. o.
- Luther Márton: *Bűnbánat, Kereszttség, Úrvacsora.* Luther Kiadó, Budapest, 2011.
- Luther Márton: *Luther Márton négy hitvallása.* A Magyarországi Evangélikus Egyház Sajtóosztálya, Budapest, 1983.
- Luther válogatott művei 2.* Szerk.: Csepregi Zoltán. Luther Kiadó, Budapest, 2017.
- Macek, Josef: *A legrégebb huszita hadiszabályzat.* In: *Historie a vojenství* 2., 1954., 83-109.o.
- Neuser, W. (ford.: Dr. Bucsay Mihály): *Melanchton úrvacsora-tanának hatása a magyarországi reformációban.* In: *Theologiai Szemle*, 1972., 195-199.o.
- Nemes Gábor: *Elszalasztott lehetőségek. VII. Kelemen pápa és II. Lajos országainak belpolitikája (1523–1526).* In: *Egyháztörténeti Szemle* XV/4, 2014., 3-19.o.
- Palacky, Franz: *Die Geschichte des Hussitentums und Prof. Constantin Höfler. Kritische Studien.* Verlag von Friedrich Tempsky, Prága, 1868.
- Palacky, Franz: *Geschichte von Böhmen.* Druck der f. f. Hofbuchdruckerei von Gottlieb Haase Söhne, Prága, 1845.
- P. Madar Ilona: *Az úrvacsora néprajza.* In: *Confessio*, 1985. 24-33. o.

- Radbertus, Paschasius - Ratramnus: *Az Úr testéről és vérérl.* Kairosz Kiadó, Budapest, 2001.
- Seibt Ferdinand: *Die 'revelatio' des Jacobellus von Mies über die Kelchkommunio.* Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 22, Köln, Graz, 1966., 618-624.o.
- Sparks, Matthew: Sub Utraque Specie: A Reformed Argument For Communion Under Both Kinds. In: Reformed Theological Seminary, 2020.
- Szabó Péter: *A keleti egyházak szentségi joga.* Szent Atanáz Görögkatolikus Hittudományi Főiskola, Debrecen, 2008.
- Székely, György: *Das Erbe von Jan Hus in der Reformation Martin Luthers.* In: Annales Universitatis Scientiarum de Rolando Eötvös Nominatae – Sectio Historica, 1985.
- Taft S.J., Robert F. – Schulz, Hans Joachim: *A bizánci liturgia.* Bizantinológiai Intézeti Alapítvány, Budapest, 2005.
- Vanyó László: *Az ókeresztény egyház irodalma II.* JEL Könyvkiadó, Budapest, 2017.
- Vanyó László: *Bevezetés az ókeresztény kor dogmatörténetébe 787-ig.* Szent István Társulat, Budapest, 1998.
- Verbényi István: *Szentáldozás régen és ma.* In: Új Ember, 2001. szept-okt.
- Wyclif, Iohannis: *De Eucharistia tractatus maior.* Trübner & Co. London, 1892.
- Zwingli, Ulrich: *Eine Auswahl aus seinen Schriften.* Schultek & Co., Zürich, 1918.

Függelék

Máté 26: 26-29

Mikor pedig evének, vevé Jézus a kenyeret és hálákat adván, megtöré és adá a tanítványoknak, és monda: Vegyétek, egyétek; ez az én testem. És vevén a poharat és hálákat adván, adá azoknak, ezt mondván: Igyatok ebből mindnyájan; Mert ez az én vérem, az új szövetségnek vére, amely sokakért kiontatik bűnöknek bocsánatára. Mondom pedig néktek, hogy: Mostantól fogva nem iszom a szőlőtőkének ebből a terméséből mind ama napig, amikor újan iszom azt veletek az én Atyámnak országában. (KAR)

Vacsora közben Jézus kezébe vette a kenyeret, megáldotta, megtörte s odanyújtotta tanítványainak, ezekkel a szavakkal: „Vegyétek és egyétek, ez az én testem!” Aztán fogta a kelyhet, hálát adott, és ezekkel a szavakkal nyújtotta nekik: „Igyatok ebből mindnyájan, mert ez az én vérem, a szövetségé, amelyet sokakért kiontanak a bűnök bocsánatára. Mondom nektek, mostantól nem iszom a szőlő terméséből addig, amíg majd az újat nem iszom veletek Atyám országában.” (SZIT)

Márk 14:22-25

És mikor ők evének, vevén Jézus a kenyeret, és hálákat adván, megtöré és adá nékik, mondván: Vegyétek, egyétek; ez az én testem. És vevén a poharat, és hálákat adván, adá nékik; és ivának abból mindnyájan; És monda nékik: Ez az én vérem, az új szövetség vére, amely sokakért kiontatik. Bizony mondom néktek, nem iszom többé a szőlőtőnek gyümölcséből mind ama napig, amikor mint újat iszom azt az Isten országában. (KAR)

Vacsora közben kezébe vette a kenyeret, megáldotta, megtörte és ezekkel a szavakkal adta nekik: „Vegyétek, ez az én testem.” Majd fogta a kelyhet, hálát adott, odanyújtotta nekik. Mindnyájan ittak belőle. Ő pedig így szólt: „Ez az én vérem, a szövetségé, amely sokakért kiontatik. Bizony mondom nektek, hogy nem iszom többé a szőlő terméséből addig, amíg majd az újat nem iszom az Isten országában.” (SZIT)

Lukács 22:15-20

És monda nékik: Kívánva kívántam a husvéti bárányt megenni veletek, mielőtt én szenvednék: Mert mondom néktek, hogy többé nem eszem abból, míglen beteljesedik az Isten országában. És a pohárt vevén, minekutána hálákat adott, monda: Vegyétek ezt, és osszátok el magatok között: Mert mondom néktek, hogy nem iszom a szőlőtőkének gyümölcséből, míglen eljő az Isten országa. És minekutána a kenyeret vette, hálákat adván megszegé, és adá nékik, mondván: Ez az én testem, mely ti érettetek

adatik: ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Hasonlóképpen a pohárt is, minekutána vacsorált, ezt mondván: E pohár amaz új szövetség az én véremben, mely ti érettetek kiontatik. (KAR)

Így szólt hozzájuk: „Vágyva vágytam rá, hogy ezt a húsvéti vacsorát elköltsem veletek, mielőtt szenvedek. Mondom nektek, többé nem eszem ezt, míg be nem teljesedik az Isten országában.” Aztán fogta a kelyhet, hálát adott és így szólt: „Vegyétek, osszátok el magatok között. Mondom nektek: nem iszom a szőlő terméséből addig, amíg el nem jön az Isten országa.” Most a kenyeret vette kezébe, hálát adott, megtörte és odanyújtotta nekik ezekkel a szavakkal: „Ez az én testem, amelyet értetek adok. Ezt tegyétek az én emlékezetemre.” Ugyanígy a vacsora végén fogta a kelyhet is, és azt mondta: „Ez a kehely az új szövetség az én véremben, amelyet értetek kiontanak. (SZIT)

János 6: 51-58

Én vagyok amaz élő kenyér, amely a mennyből szállott alá; ha valaki eszik e kenyérből, él örökké. És az a kenyér pedig, amelyet én adok, az én testem, amelyet én adok a világ életéért. Tusakodának azért a zsidók egymás között, mondván: Míódon adhatja ez nekünk a testét, hogy azt együk? Monda azért nekik Jézus: Bizony, bizony mondom néktek: Ha nem eszitek az ember Fiának testét és nem isszátok az ő véré, nincs élet bennetek. Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, örök élete van annak, és én feltámasztom azt az utolsó napon. Mert az én testem bizony étel és az én vérem bizony ital. Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, az én bennem lakozik és én is abban. Amiként elküldött engem amaz élő Atya, és én az Atya által élek: akként az is, aki engem eszik, él én általam. Ez az a kenyér, amely a mennyből szállott alá; nem úgy, amint a ti atyáitok evék a mannát és meghalának: aki ezt a kenyeret eszi, él örökké. (KAR)

Én vagyok a mennyből alászállott élő kenyér. Aki e kenyérből eszik, örökké él. A kenyér, amelyet adok, a testem a világ életéért.” Erre vita támadt a zsidók közt: „Hogy adhatja ez a testét eledelül?” Jézus ezt mondta rá: „Bizony, bizony, mondom nektek: Ha nem eszitek az Emberfia testét és nem isszátok a véré, nem lesz élet bennetek. De aki eszi az én testemet, és issza az én véremet, annak örök élete van, s feltámasztom az utolsó napon. A testem ugyanis valóságos étel, s a vérem valóságos ital. Aki eszi az én testemet és issza az én véremet, az bennem marad, én meg benne. Engem az élő Atya küldött, s általa élek. Így az is élni fog általam, aki engem eszik. Ez a mennyből alászállott kenyér nem olyan, mint az, amelyet atyáitok ettek és meghaltak. Aki ezt a kenyeret eszi, az örökké él.” (SZIT)

1 Korintus 11: 23-34

Mert én az Úrtól vettem, amit néktek előtökbe is adtam: hogy az Úr Jézus azon az éjszakán, melyen elárultaték, vette a kenyeret, És hálákat adván, megtörte és ezt mondotta: Vegyétek, egyétek! Ez az én testem, mely ti érettetek megtöretik; ezt cselekedjétek az én emlékezetemre. Hasonlatosképpen a pohárt is vette, minekutána vacsorált volna, ezt mondván: E pohár amaz új testamentom az én vérem által; ezt

cselekedjétek, valamennyiszer isszátok az én emlékezetemre. Mert valamennyiszer eszitek e kenyeret és isszátok e pohárt, az Úrnak halálát hirdessétek, amíg eljövend. Azért aki méltatlanul eszi e kenyeret, vagy issza az Úrnak poharát, vétkezik az Úr teste és vére ellen. Próbálja meg azért az ember magát, és úgy egyék abból a kenyérből, és úgy igyék abból a pohárból, Mert aki méltatlanul eszik és iszik, ítéletet eszik és iszik magának, mivelhogy nem becsüli meg az Úrnak testét. Ezért van ti köztetek sok erőtlen és beteg, és alusznak sokan. Mert ha mi ítélnök magunkat, nem ítéltetnénk el. De mikor ítéltetünk, az Úrtól tanítatunk, hogy a világgal együtt el ne kárhoztassunk. Azért atyámfiai, mikor egybegyűltök az evésre, egymást megvárjátok. Ha pedig valaki éhezik, otthon egyék, hogy ítéletre ne gyűljetek egybe. A többire nézve, majd ha hozzátok megyek, rendelkezem. (KAR)

Én ugyanis az Úrtól kaptam, amit közöltem is veletek: Urunk Jézus elárulásának éjszakáján fogta a kenyeret, hálát adott, megtörte, és így szólt: „Vegyétek és egyétek, ez az én testem értetek. Ezt tegyétek az én emlékezetemre.” Ugyanígy vacsora után fogta a kelyhet, és így szólt: „Ez a kehely az új szövetség az én véremben. Ezt tegyétek, valahányszor isztok belőle, az én emlékezetemre.” Valahányszor ugyanis e kenyeret eszitek, és e kehelyből isztok, az Úr halálát hirdetitek, amíg el nem jön. Ezért aki méltatlanul eszi a kenyeret vagy issza az Úr kelyhét, az Úr teste és vére ellen vét. Tehát vizsgálja meg magát mindenki, s csak úgy egyék a kenyérből és igyék a kehelyből, mert aki csak eszik és iszik anélkül, hogy megkülönböztetné az (Úr) testét, saját ítéletét eszi és issza. Ezért sokan gyöngék és betegek közületek, többen pedig meghaltak. Ha megítélnénk magunkat, nem vonnánk magunkra ítéletet. 32Ha azonban az Úr ítél meg bennünket, az fenyítésünkre szolgál, hogy ezzel a világgal együtt el ne kárhozzunk. Ezért, testvéreim, ha étkezésre gyülekeztek, várjátok meg egymást. Aki éhes, egyék otthon, hogy ne ítéletre gyűljetek össze. A többit majd megérkezésem után rendezem el. (SZIT)

1 Korintus 10:16-21

A hálaadásnak pohara, amelyet megáldunk, nem a Krisztus vérével való közösségünk-é? A kenyér, amelyet megszegünk, nem a Krisztus testével való közösségünk-é? Mert egy a kenyér, egy test vagyunk sokan; mert mindnyájan az egy kenyérből részesedünk. Tekintsétek meg a test szerint való Izráelt! Akik az áldozatokat eszik, avagy nincsenek-e közösségben az oltárral? Mit mondok tehát? Hogy a bálvány valami, vagy hogy a bálványáldozat valami? Sőt, hogy amit a pogányok áldoznak, ördögöknek áldozzák és nem Istennek; nem akarom pedig, hogy ti az ördögökkel legyetek közösségben. Nem ihatjátok az Úr poharát és az ördögök poharát; nem lehettek az Úr asztalának és az ördögök asztalának részesei. (KAR)

Az áldás kelyhe, amelyet megáldunk, nemde a Krisztus vérében való részesülés? S a kenyér, amelyet megtörünk, nemde a Krisztus testében való részesedés? Mi ugyanis sokan egy kenyér, egy test vagyunk, mivel mindnyájan egy kenyérből részesülünk. Nézzétek csak a test szerinti Izraelt: akik az áldozatból esznek, nemde az oltár részesei? Mit akarok ezzel mondani? Talán azt, hogy az áldozati hús vagy a bálvány ér valamit? Dehogy! Amit a pogányok áldoznak, azt nem Istennek, hanem az ördögöknek

áldozzák. Igazán nem óhajtom, hogy közösségre lépjete az ördögökkel. Ti nem ihatjátok az Úr kelyhét is, meg a sátán kelyhét is. Nem részesedhettek az Úr asztaláról, meg az ördögök asztaláról. (SZIT)

Konstanzi zsinat

Az „Inter cunctas” bulla - Kérdések, amelyeket a wyclifistáknak és a huszitáknak kell feltenni

17. Ugyanígy, vajon hiszi és állítja-e, hogy a pap átváltoztató szavai után egyedül csak a kenyér színe alatt, és a bor színét kivéve, valóban Krisztus teste és vére és lelke és istensége, vagyis az egész Krisztus, ill. ugyanaz a test teljesen és ama színek bármelyike alatt egyedileg jelen van?

18. Ugyanígy, vajon hiszi-e, hogy a világi személyek egy szín alatti áldoztatásának szokását, amihez az egyetemes Egyház tartja magát, és amelyet a szent Konstanzi zsinat jóváhagyott, úgy kell megtartani, hogy nem szabad azt elvetni vagy az Egyház határozata nélkül tetszés szerint megváltoztatni? És hogy akik makacsul az előbb mondottak ellenkezőjét hangoztatják, azokat mint eretnekeket vagy eretnekséggel fertőzötteket távol kell tartani és meg kell büntetni?

Tridenti zsinat

Határozat a legszentebb Oltáriszentségről

3. kánon Ha valaki tagadná, hogy a tiszteletreméltó Oltáriszentség mindkét színében, és bármely színnek bármelyik részében elkülönítve is az egész Krisztus van jelen: legyen kiközösítve.